

20. Yüzyıl Türk Tiyatrosunda Savaş ve Mehmet Sezai'nin “Cihad-ı Mukaddes Yahud Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi” Adlı Piyesi

War in 20th Century Turkish Theater and Mehmet Sezai's Play Titled “Jihad-ı Mukaddes Yahud Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi”

Edanur KAYMAKÇI*

Öz

Tiyatro, toplumu yansıtan bir ayna rolü görmektedir. Tiyatrolar, toplumsal olayları ve süreçleri, toplumun yaşadıkları karşısında sergiledikleri tavır ve tutumları sahnede bizlere yansıtır. Tiyatrolar birbirinden farklı birçok alandan ve gelişmelerden faydalanabilir. Türk Tiyatrosu için tarihsel gelişmeler Tanzimat döneminden itibaren tiyatronun ana konuları arasında yer almıştır. Devletlerin başarıları, kahramanlıkları, cephe gerisinde yaşanan gelişmeler, savaşlar, işgaller, isyanlar gibi birçok farklı olay Türk tiyatrosunu besleyen konular arasında yer almıştır. Bu nedenle tarihsel gelişmeler diğer edebi türlerde olduğu gibi tiyatro için de vazgeçilemeyen bir alan olmuştur. Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin son yıllarında yaşanan 1911-1912 tarihli Trablusgarp Savaşı'nın Türk tiyatrosunda ve sahnede nasıl yansıtıldığı incelenmiştir. Sahnelenen Trablusgarp Savaşı'nın toplum üzerindeki etkisine ve piyesi oynayanların vermek istedikleri mesajlara dikkat çekilmek istenmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda 1911 yılında Sahne-i Edep Müdürü Mehmet Sezai tarafından yazılan ve günümüze kadar ulaşan tiyatro eserlerinden birisi olan “Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi” adlı piyesin transkripsiyonu ve incelemesi yapılmıştır. Trablusgarp Savaşı örneği üzerinden savaşların Türk tiyatrosunda nasıl konu edildiği, canlandırıldığı ve topluma nasıl yansıtıldığı aktarılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tiyatro, Savaş, Trablusgarp Savaşı.

Abstract

Theatre acts as a mirror reflecting the society. It reflects the social events and processes, the attitudes and attitudes they exhibit in the face of what the society is going through on the stage. Theatres can benefit from many different fields and developments. For Turkish Theatre, historical developments have always been among the main subjects of theatre. Many events such as the successes of states, heroism, developments behind the front, wars, occupations, rebellions have been among the subjects that feed the Turkish theatre. For this reason, historical developments have been an indispensable field for theatre as in other literary genres. This study examines how the Tripolitan War of 1911-1912, which took place in the last years of the Ottoman Empire, was reflected in Turkish theatre and on the stage. It was aimed to draw attention to the impact of the staged Tripoli War on the society and the messages that the playwrights wanted to give. For these purposes, the play titled ‘Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi’, which was written by Mehmet Sezai, Director of Sahne-i Edep in 1911 and is one of the theatre works that have survived to the present day, has been transcribed and analysed. Through the example of the Tripoli War, it was tried to convey how the wars were subjected, portrayed and reflected to the society in Turkish theatre.

Key Words: Theatre, War, Tripoli War.

Extend Summary

Theatre acts as a mirror reflecting the society. It reflects the social processes, the attitudes and attitudes of the society in the face of what they experience on the stage. While theatre writers sometimes share the traditional values of the society in their plays, they may sometimes oppose and conflict with them. However, in both cases, theatre touches its audience, that is, the society. In this way, theatre writers and actors also present the messages they want to convey to the public and the thoughts they want to process to the society on their stages. It is seen that in the theatres dealing with historical events, national consciousness is tried to be instilled or national unity is tried to be established.

* Dr. Öğrencisi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, edanurkaymakci@windowslive.com, ORCID: 0009-0008-8828-9959

According to the findings, the plays written in the Tanzimat period are evaluated in three groups: plays that take their subject matter from Turkish history, plays that tell about Islamic history and the history of other nations, and plays that tell about the relationship between people and power based on Shahnameh. The theatres dealing with historical material in the Constitutional Monarchy period, on the other hand, take most of their subject matter from Ottoman history. The period in which theatre as a cultural activity attracted attention in Ottoman society began with the Constitutional Monarchy II. The satisfaction with the declaration of the Constitutional Monarchy was also reflected on the stage. The theatre undertook a task to protect a new and liberal political climate. The first work that takes its subject from historical events is Vatan yahut Silistre written by Namik Kemal in the Tanzimat period. In this theatre, subjects such as love for the homeland and the heroism of soldiers are described. In Namik Kemal's second theatre play, Celâleddin Harzemşah, the attempts and efforts of the Harzemşahs, whose unity was disrupted after the Mongul invasion, to establish a state are described by using historical events.

July 1908 witnessed very important changes in social life with the end of the reign of Abdul Hamid II and the re-enactment of the Constitution of 1876. The proclamation of the Constitutional Monarchy not only paved the way for an atmosphere of freedom in the press and broadcasting activities in the Ottoman Empire, but also changed the direction of the understanding of theatre. It is possible to follow the political and social order of the period through the theatre works written in this period. The year 1908 is also accepted as the beginning of the Constitutional Monarchy theatre. One of the most prominent features of the 1908 Constitutional Monarchy is that the people, especially the intellectuals, gained the opportunity to express their thoughts more freely. With the effect of this environment of freedom, there was a rapid increase in the number of magazines and newspapers published in the Ottoman Empire. While articles in favour of the Committee of Union and Progress (İttihad ve Terakki Cemiyeti), which started to be effective in the administration, were published in magazines and newspapers, it is also observed that articles were freely written in the opposition press. In this period, theatres were one of the environments where thoughts were expressed more freely. After 1908, the prominent figures of the Committee of Union and Progress (İttihat ve Terakkî) took a warm view of theatre, which paved the way for more work on this type of literary work. Almost everyone in the Ottoman society who could hold a pen in his hand was eager to write theatre. Thus, in the first years of the Constitutional Monarchy II, the people who were freed from the rule of oppression resorted to the theatre to express their enthusiasm and joy, and tried to express their resentment against the old government and their loyalty to the new government through the means of the theatre. By 1911, in addition to the enthusiastic writings written with the libertarian atmosphere of the Second Constitutional Monarchy, it is seen that the wars that took place during this period were also influential. In this period, when the Ottoman Empire was under difficult financial and moral conditions, it is seen that aid was collected through theatre plays both because the Ottoman Army needed cash and because the people needed help. Theatre plays were staged to collect aid for the families of the Ottoman soldiers who were martyred in Tripoli. In the news published in the press, it was reported that the income from the theatre plays staged would be used as war donations and the Ottoman people were called for war mobilization. In addition, an airplane was purchased to be used in the Tripoli War with the proceeds from the theatres.

The Battle of Tripolitania, which was the subject of many theatre works in 1911-1912 and in the following years, took place in North Africa, the farthest location from the centre of the Ottoman Empire. For this reason, it became very difficult to send soldiers and ammunition to the Tripoli region. The defence of Tripolitania was carried out by young officers, soldiers

who voluntarily took up arms and the local Arab tribes and families of that region. Despite the inadequacy of military equipment, the heroism of the soldiers who voluntarily went to the front and the sacrifices of the families of these soldiers were depicted in theatres. One of these theatres was ‘Jihad-ı Mukaddes yahud Trablusgarp'ta Ottoman-Italian Genocide’, written by M. Sezai, the director of Sahne-i Edep, and published in Kesişyan Publishing House. The play, which consists of an introduction and four acts, will be examined and the reflection of wars on theatre works will be tried to be determined.

The aim of this study is to show how the playwright and actors encourage the public to national consciousness and unity by examining and interpreting the theatre play titled Cihad-ı Mukaddes yahud Trablusgarp'ta Osmanlı-İtalya Cengi. At the same time, we will try to examine what kind of war propaganda is made through theatres and the discourses written in this direction. The first page of the play states that the theatre is a national, historical and military drama. Based on these statements, the play we will analyse is intended to reflect the traces of the war to the audience by portraying the developments in this war that Italy waged against the Ottoman Empire from a different perspective. M. Sezai wanted to convey to the audience in four acts by staging how those who fought with the Italians in Tripoli defended the last piece of land of the Ottoman Empire in North Africa for the sake of their lives, the difficulties, sacrifices, pain, happiness, love of homeland, longing for those they left behind and many other emotions. Considering these emotions that want to be transferred to the audience, the subject of war in theatres will be examined. Thus, the effect of historical events on Turkish theatre will be determined.

Giriş

Osmanlı Dönemi’nde, Batılı tarzdaki tiyatro faaliyeti öncelikle sefarethanelerin düzenledikleri özel günlerde yapılan salon temsilleri ile başlamıştır. Ardından azınlıkların kendi okullarında kendi dillerinde sene sonu ve özel günlerde oyunlar oynadıkları görülmüş, bunu ülkemize Avrupa’dan gelen küçük tiyatro gruplarının Naum Tiyatrosu’nda sergiledikleri oyunlar takip etmiştir. Sultan Abdülmecid’in halk tarafından pek kabul görmese de tiyatro salonlarına gidip oyunlar izlemesini, Batılı tarzda tiyatronun devlet eliyle destek gördüğünün bir göstergesidir. Sahne, oyuncu ve seyirci problemlerinin zaman içerisinde aşılması ile tiyatrolar kurulmuş, azınlıklarla başlayıp Türk oyunculara doğru evrilen oyuncu problemi nispeten halledilmiş ve yerli telif eserler yazılmaya başlanmıştır. İbrahim Şinasi ile başlayan telif eser yazma Direktör Âli Bey, Namık Kemal, Recaizade Mahmut Ekrem, Ahmet Mithat Efendi, Sami Paşazade Sezai, Ebuzziya Tevfik, Abdülhak Hâmid Tarhan gibi isimlerin eserleri ile devam etmiştir. Bu yazarlar Tanzimat Dönemi’nde komediler, dramlar ve trajediler yazmışlardır. Ahmet Vefik Paşa gibi bazı isimler de özellikle Moliere’den yaptığı uyarlamalarla tiyatronun yerleşmesini sağlamıştır. Ancak II. Abdülhamid’in tahta geçmesi ile Tanzimat yazarlarının özellikle eserlerinde dile getirdiği hürriyet, adalet, hak, kanun, meşrutiyet ve vatan gibi kavram ve konular yönetimce tehdit olarak görülmüş, sıkı sansür ve cezalar tiyatro faaliyetini sekteye uğratmıştır. 1876- 1908 arası dönem tiyatronun suskun yıllarıdır. Ardından ilân edilen II. Meşrutiyet, yılların suskunluğunu bozmuş yeni bir tiyatro faaliyeti dönemini başlatmıştır. (Karaburcu, 2025; s. 445).

II. Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle birlikte yazarlar coşkusunu, öfkesini, hıncını dile getirmek için çeşitli piyesler kaleme almıştır. Bir kürsü olarak görülen tiyatro sahnesinde oyun öncesinde tiyatronun ne olduğunu anlatan hatipler, İttihat ve Terakki Fırkası’nın neler yapacağını otuz yıllık suskunluktan sonra bağıra bağıra söyleyen politikacılar ve sonunda II. Abdülhamit’in, Mithat Paşa’nın, Namık Kemal’in portrelerinin aktarıldığı gösteriler dikkati çekici olmuştur. “Yaşasın Vatan, Yaşasın Hürriyet” sloganı atılmadan hemen hemen hiçbir

oyun tamamlanmazdı. II. Meşrutiyet döneminde oyunlar tiyatro sanatından çok çevrenin ilgisi gözetilerek seçiliyordu. Oyunlar sırasında sık sık İttihat ve Terakki propagandası yapılırken, parti politikaları da yine sahnelerde yüceltiliyordu. Siyaset ve sanat belki de ilk kez Osmanlı Devleti'nde bu denli iç içe giriyordu. Ve çoğu kez bu durum seyirci tarafından çılgınca alkışlanıyordu. İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin denetiminde sunulan bütün gösteriler "Millileşme" süreci, "Hürriyet" ve "Türkleşmek" sözcükleriyle bütünleşip yer adlarından topluluk adlarına değin doğal bir akış içinde Türkçülük kampanyası etkili oluyordu. (Güneş, 2005; s. 154).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde pek çok tiyatro topluluğu kurulmuştur. Ancak bu dönemde kurulan topluluklardan bir ikisi dışında ötekiler kısa ömürlü olmuştur. İçlerinden çoğu bir iki oyundan sonra dağılmış, adını değiştirmiştir. Kimi topluluklar ise çeşitli adlar alarak daha uzun yaşayabilmişlerdir. Bu topluluklar arasında amatör ve profesyonel çizgisini de tam olarak çizebilmek kolay değildir. Tiyatro tarihi araştırmacısı ve eleştirmeni Metin And'a göre bu toplulukların çoğu amatör nitelikteydi. (Güneş, 2005; s. 154).

19. yüzyıl bilimin öne çıktığı, sanat, psikoloji, sanayi ve adalet sistemi başta olmak üzere birçok alanda gelişmelerin yaşandığı bir çağ olmuştur. Özellikle bilimin ilerlemesiyle ortaya çıkan gelişmeler, diğer alanları etkilediği gibi sanat alanına da etki etmiştir. Bu yüzyılda gerçekleşen savaşlar, devrimler ve bilimsel gelişmeler karşısında romantizmin bireysel meseleleri ve aşk hikayeleri önemsizleşmiştir. Böyle bir ortamda toplumsal sorunları ele alacak olan gerçekçilik düşüncesi gelişmiştir. 19. yüzyıla kadar üstünde durulmayan toplumsal sorunlar, bilimsel gerçeklik çerçevesi içinde ele alınmaya başlamıştır. Tiyatro eserlerinde insanın doğası ve çevresi ile ilişkileri anlatılarak seyircinin şimdiye dek karşı karşıya kalmadığı gerçeklerle yüzleşmesi sağlanır. 20. yüzyıl başlarında tiyatro eserlerinde savaşlara ve bu savaşların toplumların üzerindeki etkisinin anlatıldığı piyeslere yönelim olmuştur. Gerçek hayatın içerisinde alıntılanarak sahnelenen bu tür eserlerde topluma çeşitli mesajlar verilmeye başlanmıştır. Türk tiyatrosunda, Osmanlı Devleti'nde II. Meşrutiyet'in ilanıyla birlikte birçok alanda olduğu gibi tiyatro eserlerinin sayısında da artışlar görülmektedir. Ancak kısa süre sonra basın yayın ve sanatsal faaliyetlere getirilen sansür ve örfi engeller neticesinde bu artış azalmıştır. II. Meşrutiyet Dönemi'nde İzmir'de yayımlanmış olan mizah gazetelerinden Edeph Yahu'nun 36. sayısında "İstanbul'da Neler Oluyor" ve "Mebuslarımız" başlıklı yazılarda Matbuat Nizamnamesi ve basına getirilen sansür eleştirilmiştir. Son sayıda başmuharrir M. Said'in "Naçiz Bir Mülahazam" başlıklı basına getirilen yasaklamalarla ilgili bir yazısı yer alır. Bu yazıda her ne kadar II. Meşrutiyet'le birlikte hürriyet ilân edildiyse de Matbuat Kanunu'nun yeterli olmadığı ifade edilmekte, örnek olarak İzmir'de gazeteciler hakkında çok sayıda açılan dava gösterilmekte, bu durumun düzeltilmesi talep edilmektedir. (Çağın, 2010; s. 129).

II. Meşrutiyet Dönemi'nde yaşanan bir başka olay ise H. 7 Rebiyülevvel / M. 19 Mart 1910 tarihinde gerçekleşmiştir. Toplum ahlakına etkisi olan piyeslerin oynanmadan önce sansüre tabii tutulması gerektiği Maarif Nezareti tarafından duyurulmakta ve zabitanların da bu tiyatro piyeslerini menedebilme hakkı vardır. (BOA., BEO; 3811/285770). Ancak 10 gün sonra alınan bir kararla tiyatro piyeslerinin oynanmadan önce menedilmesinin caiz olamayacağı belirtilmektedir. Bunun yerine ahaliyi tahrik eden veya insanların zihinlerini kurcalayan piyeslerin oynanmadan önce zabıtlar tarafından menedilmesi kararı alınmıştır. (BOA, DH. EUM.VRK; 2/35). 5 Kasım 1910 tarihinde Üsküdar Mutasarrıflığına çekilen bir telgrafnameda ise piyeslerin sergilenmeden zararlı görülerek sansürletilmesine tepki gösterilmektedir. Belgeye göre, tiyatro piyeslerini maarif nezareti tarafından zabıtana verilen görevle piyesleri kontrol ve tetkik edilmesinden dolayı emniyet müdürlüğüne bağlı olan polis müdürlüğünden bildirilmesi neticesinde kontrol edilen piyeslerin keyfi bir uygulama olduğu düşünülmektedir. Ancak tiyatro

piyeslerinin oynanmadan önce zabıtanlar tarafından sansürlenmesi kanuni esasi ile yasaklanmasından dolayı gayr-i caiz olarak kabul edilir. Bu uygulamanın yerine, yani piyesleri oynanmadan önceden sansürlemek yerine piyesler sergilendiği esnada tiyatrolarda bulundurulmuş memurlar tarafından ihtiyaç derecesine göre zararlı görülen oyunlar hakkında tahkikat başlatılması daha uygun görülmektedir. Ayrıca mahkemeye sevki gibi yaptırımlarla toplum düzenini bozucu piyesler sergileyenlerin cezalarının bu kişilere tebliğ edilmesinin daha uygun olacağı, piyeslerin zabıtlar tarafından tetkik ve kontrol edilmesi gibi durumlarda muhalefete meydan verilmemesi Şehr Eminî İstanbul Vali Vekili tarafından mutasarrıflığa tavsiye edilmektedir. (BOA, DH. MUİ; 140/1). 22 Kasım 1910 tarihli bir belgeye yansıyan bilgilere göre ise Tokad Sancağı'nda edeb ve terbiyeye aykırı piyes oynamasından dolayı mahalli yöneticiler tarafından piyesin oynanmasına engel olunduğu belirtilmektedir. (BOA, DH.H...; 37/7). Görüldüğü üzere II. Meşrutiyet'in ilanı ile tiyatro oyunlarında artış olduğu ifade edilse de sansür uygulamasının devam ettiğini ve oyunların sahneye çıkmadan önce "toplum ahlakını bozucu içeriklerde" gibi bahanelerle sansüre tabii tutulduğu ya da sergilenen oyunların da yine aynı gerekçelerle cezalandırıldığını ifade etmek mümkündür. Ancak söz konusu tarihsel olayların aktarıldığı ya da güncel olarak savaşların ve yaşanan siyasi-askeri gelişmelerin anlatıldığı tiyatro eserleri için bu durum çok daha farklı şekilde gelişmiştir. Tiyatronun konusu vatan sevgisi, Osmanlı ordusunun başarıları, kahramanlıkları ise tiyatroya teşvik edildiği görülmektedir. Aynı şekilde söz konusu Osmanlı Devleti'nin katıldığı savaşlar ise yine devlet lehine ve karşı devlet aleyhine yapılan propaganda içerikli tiyatrolara da katılımın yoğunlaşması için teşviklerin yapıldığını ifade etmek mümkündür. Örneğin 20. yüzyılın başlarında yaşanan Trablusgarp Savaşı'nda şehit düşen ya da yaralanan askerlerin ailelerine yardım toplamak amacıyla da tiyatroların yapıldığı görülmektedir. Ayrıca tiyatro gelirlerinden elde edilen paranın askerlere iane yardımı olarak bağışlanmıştır. Örneğin, Hakikat Gazetesi'nde çıkan bir haberde Trablusgarp Şühedası Eytam ve Eramili Muaveneti Komisyonu'nun tiyatro temsilcilerinden toplanan parayı mal sandığına teslim ettiği bildirilmekte ve yardımı toplayan muhterem İttihat ve Terakki evlatlarına teşekkür edilmektedir. Ayrıca tiyatro gelirlerinden elde edilen paraların yardım amaçlı kullanıldığı bir başka alan da uçak satın alınmasına dairdir. (Ulucutsoy, 2020; s. 491). Trablusgarp Savaşı, imparatorluğun en uç noktalarında yaşanan bir savaş olması nedeniyle bu savaşın duygusunu yaşatmak ve yansıtmak adına da çeşitli tiyatroların sergilendiği görülmektedir. Bu eserler arasında, Mehmet Râif'in Osmanlı-İtalya Trablusgarp Muharebesi yahut Osmanlı Muzafferiyeti (1327), ve Abdurrahman Ali'nin Devlet-i Aliyye-İtalya Muharebesi yahut General Canova'nın Nedâmeti (1328) isimli oyunlarıdır. Bu oyunların metni günümüze kadar ulaşmıştır. Günümüze kadar ulaşan bir başka eser ise Sahne-i Edep Müdürü Mehmet Sezai tarafından kaleme alınan Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi (1911-1912)'dir. M. Sezai'nin "Midhat Paşa yahut Hükm-i İdam'ı" adlı bir başka piyesinin daha olduğu bilinmektedir. Bu eserinde de kurgusalıktan kaçınarak tarihi hakikatlere ve kişilere uygun olarak piyesini kaleme almıştır. (Töre, 2009; s. 2281).

Bugün metni elimizde olmayan ancak temsil edildiklerini çeşitli yayın organlarından öğrendiğimiz aynı konuda oyunlar da vardır. Örneğin, Mısırlılar Kulübü Heyeti'nin Trablusgarp Muharebesi yararına Şüheda-yı Vataniye isminde Arapça bir oyun sahneye koyduğu o dönme matbuatında kayıtlıdır. Yine Muhsin Ertuğrul'un İntihar (1911) oyunu ile beraber, Türk Özü-Türk Sözü (1911), Satvet-i Osmaniye yahut Vatan Müdafileri (1911), Sultan Adlî yahut Trablusgarp Vak'ası (1914), Trablusgarp (1911) isimli piyesler de Trablusgarp meselesini konu alan ve 1911 ile 1914 tarihleri arasında çeşitli topluluklarca sahnelenen eserlerdir. (Şengül, 2009; s. 1952).

Cihad-ı Mukaddes Yahud Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi Adlı Piyes Çalışmasının Transkripsiyonu ve Yorumlanması

Trablusgarp Savaşı'nı konu edinen ve tam metni günümüze kadar ulaşan tiyatro eserlerinden birisi Sahne-i Edep Müdürü M. Sezai tarafından kaleme alınan ve Kesişyan Matbuatı yazıhanesinde çıkartılan Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi" adlı tiyatro eseridir. Piyesin ilk sayfasında tiyatronun milli, tarihi ve askeri dram olduğu belirtilmektedir. Ayrıca piyesin 4 perdeden oluştuğu ifade edilir.

"Min gayr-ı haddin ve liyakaten "Cihad-ı Mukaddes Yahud Trablusgarp'ta Osmanlı-İtalya Cengi" unvanıyla kaleme aldığım eser acizanemde her ne kadar eser-i hatanın mevcud olduğunu biliyor isem de şimdiye kadar mevki-i intişarede bulunan piyeslerin cümlesine faik olduğunu ma'a el-fetihar(?) ilan ile bu babda yazdığım eserimde müşahede olunacak hata ve sevabın nazar-ı im'ana alınmamasını temin eylerim. Minallahi't- tevfiik."

M. Sezai tiyatro kitabının girişinde yer alan bu cümleleriyle eserinde birtakım hatalarının olduğunu kabul eder ve ekler şimdiye kadar yayılan, oynanan tiyatroların daha üstün olduğunu kabul eder. Ancak yazdığı eserde görülen hataların dikkate alınmamasını rica eder. (Sezai, 1327; s. 1).

BİRİNCİ PERDE (Sezai,1327; s. 1-13)

Perde açıldıkda: Trablus'ta hükümet konağında vali dairesi müşahede olunur.

-Birinci Meclis-

Vali vekili defterdar

Hasune Paşa: *Defterdar Bey Babiali 'yeden üç günden beridir telgraf alınmıyor. Şimdi telgrafhaneden bir me'mur geldi. Kablo iki günden beridir işlemiyormuş. Mevcut erzak ve mühimmat-ı harbiye yok ne yapacağız.*

Defterdar: *Vali Bekir Sami Beğ temin edileli iki ay olduğu halde henüz gelmedi. İtalya'nın tekalifi ile Roma bankası resmiyete girdi. İtalyanlar istimlak ve arazi kanunlarına muhalif Roma bankasının muavenetiyle pek çok yerler almaktadırlar. Babiali'ye ma'lumat verilmiyor ise de İtalyanlara karşı Babiali müsâmahe-kâr davranıyor. Fransa Konsolosunun beyanına nazaran yakında Tunus tehdid-i hudud komisyonları teşkil edecekmiş. İngiltere konsolosu vali-i cedidin herhalde biran evvel Trablusgarp'a gelmesi lüzumunu beyan etti.*

-İkinci Meclis-

Evvelkiler Kumandanı

Kumandan: *Efendiler şimdi bir telgraf aldım. İtalya'nın Dersaadet sefiri Babiali'ye şedid-ül mâil bir nota vermiş. Bu notada Trablusgarp'ın tahliyesi veya sevahilin bombardıman edileceğini beyan etmiş yine şimdi bütün tabiye(?) ve istihkâmlara harb vaziyetine dair emirler verdim. Ahaliye de telaşa mahal vermeden suret-i münasebede tefhim edelim.*

Defterdar: *tevekkeli değil geçen gün İtalya konsolosu diğer konsoloslara gidip ahvali mahalliye hakkında Avrupa efkâr-ı umumiyesinin teşviş-ü galeyatına bâdî olacak mezkûralar yazılmasını teklif etmiş olanlara cevaben sulh ve sükûn ve asayiş tam olan bir belde hakkında Avrupa efkâr-ı umumiyesine iğfâl edemeyeceklerini beyan etmiştir.*

Vali-i sabık zamanda İngiltere konsolosu Trablusgarp'ın esbab-ı müdafası hakkında bir sual irad etmişti. Biz de cevaben Vali-i Esbak Recep Paşa zamanında birçok tabiye ve istihkâmat yapıldığını ve şimdiye de erzak ve mühimmat celb edileceğini ve kuvve-i askeriyenin

tezyid ve teşdid edildiğine beyan eylemiş idi. O da müsterihane beyan teşekkür ederek gitmiş idi.

Hasune Paşa: Canım ne için zahmet çekiyorsunuz erzak-ı mühimmat ıslahı yok. İtalya ilan-ı harb edecek olursa biz hal-i nevakısdayız. Ne ile mukabil edeceğiz?

Defterdar: Fizan'da bir sağı(?) gönderib bin beş yüz hecin ile hayli cihana götürtelim ihtiyaten lüzumdur.

Kumandan: Pek münasib hududdan gayri mahallelerde bulunan kabilelere de malumat verelim. İtalya'nın sahile asker çıkarmamasına bu suretle de mukabele edelim. Ben şimdi kaleye gidiyorum. İtalya gemilerini gördüğüm anda ateş edeceğim.

Defterdar: Hal-i vukua henüz katiyet kesb etmemiştir. Eğer İtalya ültimatı verib de ilan-ı harb edecek olursa o zaman ateş ederiz. Şimdilik İtalya gemileri karşıdan görüldüğü surette yanaşma emrini veririz. Yanaştığı zaman topa tutarsınız.

Hasune Paşa: Canım nasıl topa tutacağız? Teslim oluruz vesselam.

Defterdar: Rica ederim susunuz bir kol çıkarıp şehirde asayiş mahalli bir harekete meydan vermemek lüzumdur. Bunun için ayrıca bir kol tefrikanı kumandan beyden rica ederim.

“Girdi”

Defterdar: İlla muvaffakiyetimize muayyen ve zahir olsun âmin.

Defterdar: Tecdid-i hudud komisyonu geleceğinden Cami Beğ Fizan'a gidemedi. Bu günlerde kendisini hiç göremiyorum. Acaba Sami Beğ nerelerde?

Hasune Paşa: Fizan'a gitmiş “hidmede gelir”

Hidme: Mebus Cami Beğ gelir

Defterdar: Buyursunlar “Hidme çıkar Cami Beğ Gelir”

-Üçüncü Meclis-

Evvelinkiler Cami Beğ: “elinde telgraf olduğu halde gelir “

Defterdar: İstanbul'dan son ma'ğlumat alabildiniz mi

Cami Beğ: İtalya'nın Türkiye'ye nota ve ültimatımla tehdidi ve Trablusgarp'ı işgal edeceğini beyan etmiş,

Defterdar: Evet ondan malumumuz var Bab-ıâli ne cevab vermiş ondan malumat alamadık.

Cami Beğ: Dersaadet'te bulunan biraderimi telgraf başına çağırttım. Mesullüye sordum cevaben “elindeki telgrafi göstererek” bunu “okur”

“Meclis-i vükela ... notanın muhteviyatını reddetmiştir. “İtalya maslahatgüzarına bu karar tebliğ olunduktan sonra maslahatgüzar “Garmeli”(?) tarafından

Yirmi dört saat zarfında cevap verilmek üzere bu ültimatı tevdi' edilmiştir. Mabeyn-i Hümayunda Meclis-i Vükela toplanarak Ayan Reisi Seyid Paşa da hazır bulunduğu halde ültimatoma karşı da cevap verilerek İtalya'nın resmen ... ilan-ı harb ettiği beyan olunarak orada lüzum gelen tahrikatta bulunan müttetikân ve mütehadditan vatani müdafaa edini.z”

Defterdar: Henüz resmen malumat verilmediyse de... “zili çalar Hidme gelir” Mülazım Seyfi Efendi'yi çağırınız.

Hidme: Baş üstüne. "Çıkar Mülazım Seyfi Efendi gelir"

-Dördüncü Meclis-

Evvelkiler Seyfi Efendi

Seyfi: Efendim bendenizi istemişsiniz.

Vali: Şimdi git kumandan beye söyle İtalya tarafından ilan-ı harb olduğu ve İtalya gemilerini gördüğü zaman ateş etmesini söyle.

Seyfi: Baş üstüne efendim "kapıdan derler"

Hasune Paşa: Şimdiye kadar burada bulunuyoruz. Ne o girenden hiç olmazsa İtalya tebaası olur isek rahat yaşarız. Teslim olalım vesselam.

Cami: Ey beyefendi biz otuz beş milyon Osmanlıların vekili mebusuyuz. Osmanlılar ancak vatanın bir zerresini böyle düşman eline geçmesine ahd ü Peyman etmişlerdir. İtalya Trablusgarp'a huku-ı düvel ve insaniyet haricinde haydutcasına girmek istemektedirler. Osmanlılar vatanlarını müdafaa ve muhafazada mallarını canlarını evladlarını esirgemezler. Hükümet-i Osmaniye ve hilafet-i islamiyenin şeref ve haysiyeti için Trablusgarp'ta mevcut dört milyon Kartacaların ahvadı bizler bu yolda bu uğurda feda olsun tâki bir ferdimiz kalmayınca kadar. Trablusgarp'ı müdafaa edeceğiz. Bu Sicilya haydutlarının çizmesi altında vatanın ezildiğini makber ve mabetlerimizin yıkıldığını görmek istemeyiz. Halile-i garb ve şarka medeniyet garptan değil Trablusgarp'tan doğacaktır.

Seyfi: "Girerek" alçak peder, biz dünyaya bunun için mi geldik senin gibi vatan haini bir babanın evladı olduğuma kendi kendimce nedamet ediyorum. Alçak vicdansız köpek senin gibi nerde vatan düşmanları var ise Allah kahretsin.

"Bu aralık Hasune Paşa odadan kaçır"

Defterdar: Otur agram otur. Düşmanına karşı gazabla değil tedbir ve ihtiyatla hareket ediyorlar.

Seyfi: Oturma. Beğ şimdi oturmak durmak zamanı değil. Defterdar Beğ ne yaptınız ve ne yapacağız.

Defterdar: Her şey yolunda oğlum siz merak etmeyiniz. Askerlerimiz cebahanemiz topumuz kalemiz düşmana müdafaa galip geleceğine kanaati tamamızın vardır. Erzak ve mühimmatımız çıkarılmıştır. Ve ahaliye silah tevzi için emir verdikç Kumandan top başındandır. İ'tidamımızı muhafaza edersek ahalide muhafaza eder. Ahaliyi iyice teselli etmelidir. Ecnebilerin hukukunun muhafazası lüzumu ahaliye lisan-ı münasib ile anlatılmalı. Şimdi burada mevcut İtalya mevsusatını sedd ve tebaasını tard ederiz.

Cami Beğ: Bu tedbirinizden müteşekkirim. Kumandan Beğin yanına gideceğim. Fizan'a bir sağı (?) gönderelim.

Defterdar: Evet, Kumandan Beğ bunu... götürmüşlerdir.

Cami Beğ: Ben de oraca göndereceğim. Bingazi ve Derne'ye telgraf çekeceğim. Hepsini hazırlansınlar. Durmak zamanı değil. Çalışmak zamanı.

"Cami Beğ Gider"

Seyfi: İtalya Konsoloshanesinden arma ve bandırayı indirelim belki konsolos da pasaportunu istemeye gelir.

Defterdar: *Evet efendim muvaffaktır. Diğer konsolosların istirahatının te'mimi ve tebaalarının mal ve canının muhafazası der-ahdini edelim ahvali fevkaladedir. Ecanibe sor haricinde mahfuz bir mahal gösterelim. Ve ticarethanelerinin mesdud bulunduğu zamanlar kapılarının önlerine nokta koyalım. Elhasıl hiçbir şikâyeteye meydan vermeyelim.*

"Hidme Gelir"

Hidme: *Efendim İtalya konsolosu gelmiş sizi görmek istiyorlar.*

Defterdar: *Gelsin bakalım. "Hidme çıkar, konsolos tercüman gelirler."*

-Beşinci Meclis-

Evvelkiler Konsolos Tercüman

Tercüman: *Vali Beğ'den rica ediyor. Hükümet kralından aldığı telgrafa binaen buradan hareket için pasaport istiyor. İstanbul hükümetiyle kati münasebet edilidğini beyan ediyor. İstihâl edilmesini rica ediyor.*

Defterdar: *"eliyle işaret ederek "buna buna" kraliye-i farziyat ve nezariyetinde pek çok aldanmıştır. Bundan sonra Avrupa'daki mevkinin gaib edecektir. Gayri meşru tevessu'-ü memalik politikası karûn-u vasatiyeye aid bir şey idi.*

Tercüman: *"İtalyanca söylüyor" Aldığı cevabı tercüme eder.*

Evet efendim söyledim. Hükümet-i kraliye her şeyi düşünmüştür. Yalnız bir şeyi düşünmemiştir ki o da içinde bulunduğu yirminci asır-ı hazıra ile öyle öyle bir asırdır ki her türlü keyfi hareket mabedinde sükût ederse de neticesinde birer birer hesabını arar şundan sonra söyleyiniz ki Osmanlılar Habeş değildir.

"Tercüman konsolos çıkar"

Defterdar: *Ben malumatı hükümete ve hazine-yi defterin muhafazası için lüzum gelenlere emr evreyim.*

Seyfi: *Ben konsoloshaneleri ziyaret-i şehriyede devr ve teftiş edeyim.*

"Çıkar"

Defterdar: *Peki efendim*

"Yalnız" Arık hareketleri tamamıyla anlaşılıyor. Varsın bunlarda Osmanlıların şecaat ve metanetini anlasın. Bu anarşist hükümetleriyle haydut Garibaldi'leriyle papalarına kanlı bir taç giydirdinler ve bütün beşeriyet insaniyette kendilerine güldürsünler.

Ey kudret kuvvetin müessir hakikası olan Allah bu milletin çıktığı felaket yetişmez mi artık afv eyle. Bizleri düşmana muzaffer eyle yarabbi. "Dize gelir" "perde kapanır"

Beş meclisten oluşan birinci perde de piyesin girişinde Trablusgarp'ın belediye reisi Hasune Paşa ile Osmanlı hükümdarlığının bölgedeki temsilcilerinden olan Defterdar (Vali vekili) ve kumandanın konuşmasına yer verilmektedir. İtalya'nın Osmanlı'ya nota verdiği ve sahillerini bombardımana tutacağına dair telgraf alındığı ve İtalya'nın savaş ilanına karşı alınması gereken önlemler ve nasıl davranılması gerektiğine dair konular tartışılmaktadır. Ancak Hasune Paşa ise *"...İtalya tebaası olur isek rahat yaşarız. Teslim olalım"* Sözleriyle İtalyanlara karşı direnmenin anlamsızlığını savunmakla birlikte onlardan olursalar daha rahat edeceklerini dile getirmektedir. Açıkça İtalyanları savunmaktadır. Bu esnada Trablusgarp Mebusu Cami Bey şiddetle Hasune Paşa'ya karşı çıkmaktadır. Osmanlıların vatanlarını korumak uğruna mallarını canlarını ve hatta çocuklarını gözlerini kırpmadan feda

edebileceklerinin propagandası yapılmaktadır. Osmanlı Hükümeti'nin ve İslamiyet'in şeref ve haysiyeti için bu yolda tek bir kişi kalmayana kadar savacaklarını dile getirmektedir. M. Sezai, geçmiş tarihe atıfta bulunarak Trablusgarp'ın Kartacalılara ait olduğunu hatırlatmaktadır. İtalyanları ise Sicilya haydutları olarak nitelendirmektedir. İtalya'nın medeniyet getireceğiz söylemlerine de gönderme yaparak medeniyetin doğu ya da batıdan değil Trablusgarp'tan doğacağı vurgulanmıştır. Hasune Paşa'nın oğlu ise babasının İtalya'yı savunmasına karşılık sert tepkilerde bulunarak babasını vatan haini olarak görür.

İkinci perdede kumandan, defterdar, Cami Bey, Hidme, Fethi Bey, Şeyh, Liman Reisi, Hasune Paşa, Seyfi Bey'in konuşmalarına yer verilir.

İKİNCİ PERDE (Sezai, 1327; s. 14-21).

Kumandan "sonra" Yaver

Kumandan: *her şey hazır her şey yerinde ahaliye silah tevzi'-i bil cümle sevahil tahakküm edildi. Gelsinler bakalım ne emriniz olur.*

Kumandan: *Buyursunlar "Yaver çıkar, Defterdar Cami Beğ gelirler"*

Defterdar: *Her şeyi hazırladık. Şehri bombardıman edemeyeceğine dair İngiltere konsolosundan vaat aldık. Eğer bombardıman ederse İngiltere hükümeti müdahale edecektir. Yalnız istihkâmatımıza top atabilecek demektir. Hariçten karaya asker çıkarabiliyorsa yine hariçten muharebe edilebileceğine beyan edilir. Şimdi şehri taarruzdan masundar İngiltere konsolosuna bir telgraf gelmiş. İngiltere'de İtalyanlar aleyhine ve ebedi dostları Osmanlılar lehine bir nümayiş yapılmış ve bu harekattan bütün sulh hükümetleri müteessir olmuştur.*

Bu hükümetlerden bizler bir asır müzaheret görmese bile milletleri elbette gösterecektir. Avrupa sosyalistleri terakki edeceği İslamiyet-i tevessü edecektir. Bundan erkan-ı hükümetler böyle haydudca harb ederler. Lakin kendilerini yine bütün dünyaya güldürmekten başka bir şey kazanamazlar.

Kumandan: *"İsa gökten inse bunlara hak telakki etse bunlar hakk tanımaz biz Osmanlılar bunlara hakkı tanıtacağız.*

Defterdar: *Maksadı izah edemiyorum.*

Kumandan: *"Buyurun efendim"*

Defterdar: *Bu Roma hükümetinin sergüzeşti tarihi insaniyeti lekeler bunların Kurun-ı Vusta'da engizisyonları, papalarının mezalimi bütün insanları kendilerine lanet-hân etmişlerdir. Böyle tarihi mazisi kanlı lekelerle mâ-lâ-mâl bir haydud çetesine Avrupa nasıl böyle zemin elleriyle tutuyor. Ve taç tahtını kendi derekelerine çıkarıyor.*

Kumandan işte tarihi tekrardan ibarettir. Mazide afv olunan bütün Roma hükümetinin hatıralarını şimdi istikbal toplarıyla tüfekleriyle soruyor. Maneviyatım bana tebşir ediyor ki enkaz-ı mezalim üzerine kurulan bu günkü Roma hükümeti ve elli senenin istiklali bir inkılab-ı azim için mahv-u nabud olacaktır. Bütün dünyanın keskin kılıçları Roma hükümetinin taç ve tahtını delik deşik edecektir.

"Cami Beğ kumandana yaklaşıarak elini sıkar"

Cami Beğ: *Ey kahraman var ol "ayak sesleri"*

Kumandan: *Kim var orada*

Hidme: *"Gelerek" Efendim bir şeyh gelmiş sizi görmek istiyor. Karargâhta fark ettim. Yanında da biri var.*

Kumandan: “Düşünerek” bir tedbir olmasın acaba? “Yaver” Muayene ette buraya getir.

Hidme: Baş üstüne efendim. “Çıkar iki şahıs şeyh kıyafetinde gelirler.

-İkinci Meclis-

Evvelkiler İki Yabancı

Kumandan: Siz kimsiniz? Ve nereden geliyorsunuz? Bir haber mi getirdiniz?

Fethi Beğ: Evet bir haber

Kumandan: Nereden?

Fethi Beğ: Satvet ve şevketiyle bütün hükümetleri ser-fürû ettiren hallak-ı zîşândan

Kumandan: Ne gibi

Fethi Beğ: Feth-i mübeyyen-i halas âmin.

Kumandan: Suphanallah nedir?

Fethi Beğ: “üzerindeki elbiseyi çıkararak” tekkeye gelen kurbanın nereden geldiği sorulmaz.

Kumandan: Fethi afethi(?) “cümlesi sarıyorlar öpüşürler”

Fethi Beğ: Tunus hududundan aşâ bildik hududlar pek sıkı hele bizim taraftan kimseyi geçirmiyorlar. Böyle siyah kıyafete girerek geçebildik.

Kumandan: Çok şükür seni Allah mı gönderdi?

Cami Beğ: İstanbul’dan bir haber alabildiniz mi?

Fethi beğ: Evet Tunus’ta efkâr-ı galeyanda iken bir aralık haber aldım ki Said Paşa sadrazam olmuş. Bir rivayet vardır. Siz telgraf almıyor musunuz? Esbab-ı müdafaa hazırlandı mı?

Defterdar: Evet her şey hazırdır. Bingazi tarikiyle muhabere etmekte idik. O da bozulmuş. Şimdi Tunus tarikiyle Dersaadet’te bir telgraf çekti. Müsterih olmalarına dairdi.

Cami beğ: Ey aziz kardeşlerim Paris gibi uzak bir mahalden her türlü meşakk u mihnete katlanarak vatani muhafazaya koşan Osmanlıların arkası yere gelmez. Sizler her biriniz, bir seyyar kal’a evvelen zabt-u askerler, ecdadımız, Plevnelerde Belgradlarda Kırında Kars’ta, Tuna boylarında, ta Viyanalarda dilirâne ve şeciâne düşmanla çarpıştınız. Sizin babalarınız mü’eddâd(?) da Girit’te Golos’ta Dömeke’de düşmanların kafalarını ezdiler. Düşmandan kaçtılar. (Belgenin aslında kaçtılar yazıyor ancak cümlemin gidişatına bakıldığında yanlış yazıldığı görülmektedir. Kaçmadılar yazılmalıdır.) Ve evladları da bu haydud çetelerinden kaçmayacaklar. Bu makarnacıların bu kasa hırsızlarının taç u tahtını yere götürecekler. Ve bundan sonra gelecek evladlarımıza İtalyanlara karşı bir hiss-i intikam bırakacaklardır ki bu intikam bu Osmanlı intikamı İtalyanları devletler arasından sürdürecektir ve İtalya namını dünyadan kaldıracaktır. Arkadaşlar Osmanlı intikamı büyüktür. Osmanlıların maneviyatı üç yüz elli milyon nüfus üzerinde hükümdardır. Bunlara yalnız bir işaret kâfidir.

Şeyh: elle ve kıb akid inşallah inşallah ati karib ya seydi cümleten hazır.

Fethi Beğ: Kumandanlar yerlerinde mi?

Kumandan: evet kardeşim her şey yerli yerinde

Defterdar: Biz şehri gezelim. Lüzum gelen emirleri verelim.

"Bu aralık liman reisi gelir"

-Üçüncü Meclis-

Evvelkiler Liman Reisi

Kumandan: Hayrola

Reis: Şimdi İtalyanlar bir balıkçı gemisi tutmuşlar. Kaptanlarını götürmüşler. Kaptan da şu mektubu vermiş bunun usta kumandana hitabendir. Gemici götürdü bana teslim etti. Ben de acele geldim. "Mektubu kumandana verir."

Kumandan: "Mektubu açar cehren okur" iki saate kadar teslim olur ise... olmadığımız takdirde kaleleri bombardıman edeceğim.

Defterdar: Bu herif mutlaka tarih okumamış hangi tarih yazar ki mertcesine çarpışmadan ve orada sel gibi kan akıtmadan düşman gemilerini kırmadan bir Osmanlı kumandanı teslim olmuş? Bütün milletleri şecaat ve metanette hayran bırakmış namımız dünyayı sarsar Allah'ın inayetine sığınırız. Geleceği varsa göreceği de vardır.

Cümlesi: hay hay

Defterdar: Cümlemiz rida ederiz. Alçaklara mertçe mukabele etmek yiğitlerin şanıdır.

Cami Beğ: Arkadaşlar durmak zamanı değildir. Sizler askerlerin başına biz de ahali başına.

Fethi Beğ: Ey... Allah'ım bize kuvvet ve kudret düşmana hayf-u cebânet ver. Düşmanı şaşırt kalelerimize isabet ettireme zırhlılarını gark bizi muzaffer kıl yarabbi.

"Cümlesi gittiler"

-Dördüncü Meclis-

Hasune Paşa: "Sonra Oğlu" Seyfi Beğ

Hasune Paşa: "Gelerek" İstanbul Bab-ıâli çoktan burasını gözden çıkarmış. Osmanlı tebaasında bulunuyoruz. Ne kazanıyorum. Oğlu Seyfi kenardan dinler. Evet burası İtalyanların olur ise ben de yaşarım Evet İtalyanlara muavenet edeceğim. Onların bayrağını kendi elimle hükümet konağına dikeceğim. Eğer İtalyanlar burasını zabt edecekler olurlarsa beni de buraya vali tayin edecekler. Evet gidib onlara teshilat irade etmeyelim.

Seyfi Beğ: "Karşı gelerek" hayır buna muvaffak olamayacaksın

Hasune: Sefil Seyfi çekil. Benim işime karışma. Senin de aklın başında olsa benimle beraber İtalya'ya tabiat edersin.

Seyfi: Sus? Ben nasıl karışmayacağım bu mukaddes topraktan ekmek yapımında şimdi onu ecnebilere vermek için sana şerik olalım. Demek mukaddes toprağımızı al sancağımızı alçak haydud makarnacılar sen teslim edeceksin öyle mi? Söylediklerini tekmil işittim işte sen benim pederim Haşa vatan haini bir alçak o mukaddes bir isimle kabul etmem. Seni gebertecem seni vatan haini bir engerek yılanının vücud-u habais olduğunu dünya yüzünden kaldıramamış da bil ki cemiyet-i beşeriye beni takdis eder al küçük "tabancayı atar..."

Hasune: Ah bittim

Seyfi: Yarabbi sana karşı bir günah işledim fakat vatanımızı bir alçak elinden kopardığım için beni afv eyle yarabbi

“Dize gelir perde kapanır”

İkinci Perde, Osmanlı'nın dost arayışıyla başlar ve İngiltere'nin dostluğuna itimat edilmektedir. İngiltere'nin, İtalya'nın şehri bombalamasına izin vermeyeceği vurgulanmakla beraber İtalya'nın ise tüm dünyaya karşı gülünç duruma düşeceği belirtilmektedir. Papalık üzerinden ise İtalya'nın kanlı bir tarihi olduğu hatırlatılmaktadır. Böylece piyeste düşmanı karalayarak halkın gözünde itibarsızlaştırma propagandası yapılmaktadır. Bir diğer yandan piyesin ilerleyen sahnelerinde şeyh kılıklı bir yolcu gelir. Şeyhin kim olduğu herkes tarafından merak edilir. Kamufle olarak gelen adam kıyafetlerini değiştirdiğinde Paris Ateşemiliteri Kurmay Binbaşı Ali Fethi Bey olduğu görülür. Binbaşı Fethi'nin Tunus üzerinden Trablusgarp'a gelebilmesi herkes üzerinde büyük bir sevince sebep olmuştur. Bu kısımda orduya gönüllü olarak atılan askerlere gönderme yapıldığı açıkça hissettirilmiştir. Hatta Cami Bey, Fethi Bey'in gelişinden çok memnun kalarak onu övgü yağmuruna tutmuştur. Cami Bey'in Osmanlıların geçmiş başarılarına, savaşlarına da atıf yaparak tiyatroyu izleyen seyirciler üzerinde bir motivasyon etkisi yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. *“Sizler her biriniz, bir seyyar kal'a evvelen zabt-u askerler, ecdadımız, Plevnelerde Belgradlarda Kırım Kars'ta, Tuna boylarında, ta Viyanalarda dilirâne ve şeciâne düşmanla çarpıştınız. Sizin babalarınız mü'eddâd(?)da Girit'te Golos'ta Dömeke'de düşmanların kafalarını ezdiler. Düşmandan kaçtılar. Ve evladları da bu haydud çetelerinden kaçmayacaklar”* Osmanlı ordusunun savaşmaktan kaçmadığı ve cihatçı yönü ele alınarak Trablusgarp'ta da aynı şekilde o ataların çocukları olan askerlerin kaçmadan savaşacağı duygusu seyircilere iletilmek istenmiştir. Cami Bey, Panislamist göndermelerden İtalya aleyhinde yapılan ittihad-ı husumet kampanyasına kadar geniş bir alanda savaş propagandası yapmaktadır. *“Osmanlıların maneviyatı üç yüz elli milyon nüfus üzerinde hükümdardır. Bunlara yalnız bir işaret yeter”* Bu cümleden hareketle Osmanlı Devleti'nin halen hilafetin temsilcisi olmasına vurgu yapılmıştır. Dünya Müslümanlarının tek bir çağrı savaşmaya hazır olduklarını vurgular. Cihat ve hilafet kavramları üzerinden propaganda söylemleri yapılmaktadır. Tiyatro piyesinin ilerleyen sahnelerinde ise Osmanlı Devleti'nin ne geçmişte ne de bugün tek bir toprak parçasını dahi savaşmadan vermeyeceği vurgulanarak, devletin toprak bütünlüğünü ve korumadaki azmi ve kararlılığı gösterilmek istenmektedir. Öte yandan Osmanlıların yine savaşçı yönü vurgulanarak *“Bütün milletleri şecaat ve metanetle hayran bırakmış namımız dünyayı sarsar Allah'ın inayetine sığınırız.”* İtalya'nın Trablusgarp'ı çok kolay bir şekilde alacağız düşüncesini boşa çıkarılmak istendiği görülmektedir. İkinci perdenin son meclisinde Hasune Paşa, İstanbul'un Trablusgarp'ı gözden çıkardığını belirterek şehri İtalyanlara bırakacağını söylemesi üzerine oğlu tarafından vurulmaktadır. Bu kısımda ise vatan, toprak sevgisinin her türlü sevginin üstünde olduğunu, gerekirse bir evlat tarafından vatani uğruna babasından dahi vazgeçebileceğinin propagandasının yapıldığı görülmektedir.

Üçüncü perde de kumandan, Cami Bey, Mağribi ve Oğlu, Fethi Bey, Kadın adlı karakterler tiyatro sahnesinde yer almaktadırlar. Bu isimler Trablusgarp Savaşı'nda cephede yaşanan olayları üçüncü perdede seyircilere şöyle yansıtmaktadır;

ÜÇÜNCÜ PERDE (Sezai, 1327; s. 21-27).

Perde açıldık da- asker top başında kumandan vermek de olduğu halde görünür.

Kumandan Borazanı

Kumandan: *Mil üç derece on dört, hazır mı*

Ses: *Hazır*

Kumandan: ateş... Borazan çalar tabya sağ taraf mil sekiz derece çal "borazan çalar" "dürbünle bakarak" oh gidemiyor mutlak taşta çarptı. Borazan beş altı tabya sağ tarafa bir bıçak mil, altı derece hedefe çal "Borazan çalar". Tekrar dürbünle bakarak batıyor battı. Battı oh çok şükür" bu aralık Cami Beğ elinde kılıcı gelir"

-İkinci Meclis-

Kumandan- Cami Beğ

Cami: Elle muayenemizdir.

Kumandan: Sen misin Cami Beğ?

Cami Beğ: Evet benim

Kumandan: Kardeşim bir hasarat var mı?

Cami: Bizden yok. Galiba bir gemileri battı.

Kumandan: Evet taşta oturdu. Mermiler de batırdı. Aman azimsin şimdi sen git. Üçüncü tabyada vaziyet al boşta mermi atmasınlar.

Cami Beğ: Baş üstüne. "Cami çıkar bombardıman başlar." Bir mağribi desti diğer elinde çocuğu olduğu halde askerlere su vererek gelir.

-Üçüncü Meclis-

Kumandan Mağribi

Mağribi: Yarabbi bizi yetim mi bırakırsın. Avrupa sine-i vahşetinde açılan yaraların acısını bizden mi çıkaracaksın yok yok. Biz ölmeyeceğiz. Yaşayacağız. "Çocuklarına sarılır." Ah yavrularım sizi bensiz mi bırakacağım düşmanın Seyf-i gaddaranesine sizi kendi elimle mi teslim edeceğim. Hayır hayır ölüyorum bunu göremem.

Kumandan: "Dikilerek" hayır hayır sende ölmeyeceksin yaşayacaksın ancak sizin için biz feda-yı nefis edeceğiz. Düşmanın bağırını deleceğiz. Sil sil gözlerini sil dimağı teessürünü bir intikam için akıtma Allah müstakimdir. "Mağriye kumandanın ayaklarına kapanır."

Mağribi: Allah sizi millete bağışlasın.

Kumandan: ... büyüklüğün şanıdır. Ey ulvi kadın Ey Osmanlı'nın hilali pek ismet-i senenin namusun vatanın hayatı için biz ölmeğe hazırız. "Bombardıman devamı başlar. Mağribi... Cami ve Fethi Beğler gelirler."

-Dördüncü Meclis-

Evvelkiler Cami ve Fethi Beğler

Fethi Beğ: Kaçıyorlar

Cami Beğ: At evet kaçıyorlar

Kumandan: Nasıl kaçmasınlar (Cihan titrer sebat pay-ı erbabı metanetten)

"Kenarda Mağribi çocuğuna sarılarak"

Mağribi: İsmetim!

Cami Beğ: Korkma kızım

Mağribi: Hayır korkmuyorum. Yavrularımdan son buse-i vedamı alıyorum. Bende sizinle beraberim. Ben de askerim. Endülüslerin evladı Kartacaların ahvadı. Biz Mağribi

Tuaregler. Tarık Bin Ziyad'ın su gürbeleri düşman çetelerinin kalelerine taşır idik. Şimdiye kulelerine sine açarak vatani müdafaa edeceğim evladlarımı Allah'a emanet ediyorum.

Fethi Beğ: *Of bu vakıa dil-sûz için de ne ulvi bir his sizinle vatan ifthar eder.*

Kumandan: *Gel gel elinden öpeyim ey Pakize-i İsmet "Silah sesleri işitiliyor"*

Fethi Beğ: Yine ne var

Kumandan: *Ne olacak köpekler yine havlıyor "Dürbünle bakar" "Bombardıman devam eder askerler daima etrafı tarassud ederler."*

Fethi Beğ: *Havlasın bakalım*

Kumandan: *Müjde müjde "Dürbünle bakar"*

Cümlesi: Ne oldu

Kumandan: *Torpilo bir gemileri daha çarptı bakın bakın batıyor*

Cümlesi: Evet evet batıyor

Kumandan: *oh yarabbi şükür. Elbette gayretullaha dokunur. Düşman şaşkırmaya başladı. Ahali-yi İslam uyandı işte onların maneviyatı bize bu zaferleri tebşir ediyor.*

Cümlesi: *İntikam intikam*

Kumandan: *Arkadaşlar tabyanın arka cihetini bir kere teftiş edelim.*

Kumandan: *Peki âlâ buyurunuz "cümlesi giderler"*

"Mağribi durduğu yerden ileri gelerek"

Mağribi: *Cesur insanlar. Hayat bunlar için hiç makamında vatanları için nasıl çalışıyorlar. Allah sizi vatanınıza bağışlasın. "Bu aralık bir diğer kadın ile on beş yaşında oğlu gelirler"*

-Beşinci Meclis-

Mağribi, Diğer Kadın, Oğlu

Kadın: *Gel oğlum gel kendimizi burada muhafaza edelim.*

Oğlu: *Valide ne için bu kadar korkuyorsun*

Kadın: *Şey oğlum askerler burada da ...*

Oğlu: *Hayır valideceğim düşmandan hayf etmem. O askerler bizi muhafaza ediyorlar. Onlardan korkma düşmandan ise asla çekinmem. Biz dünyaya ne için geldik? Sen beni ne için büyüttün? Bu yaşa getirdin? Ancak bugün için değil mi? Öyle olduğu halde ben vatanımı ifa etmeden nasıl giderim.*

Kadın: *Sen daha küçücüksün*

Oğlu: *Validem kendim küçük isem de fakat kalbim, vicdanım ve cesaretim pek büyüktür. Bir iki düşman telef edemezsem de vatanım uğrunda şehid olmağa da iktidarım yok mu? Valide ecdadımızın kanıyla yoğrulmuş olan kan kokusu bulunan bu toprağımıza makarnacıların murdar ayaklarının bastığını görmek istemem. Vatanımı müdafaa ederim vatanım yoluna ölürüm valideciğim.*

Mağribi: *Cesur çocuk Allah senden razı olsun.*

"Bu aralık içeriden acı acı bir borazan çalınır herkes birbirine karışıyor"

-Altıncı Meclis-

Kumandan Fethi ve Hacı beğ Zabitanlar

Kumandan: *gelerek herkes silah başına*

Fethi Beğ: *Düşman karaya asker çıkarmaya başladı*

"Umum askerler gelir"

Kumandan: *Ey arkadaşlar, kardeşler analarımız babalarımız bizi bu günler için doğurdu, vatan bizi bugün için büyüttü cenab-ı hakk da bizi bunun için yaşattı. Allah'ımıza vatanımıza milletimize bugün hizmet edeceğiz. Allah'ını vatanını seven benimle beraber gelsin haydin arş ileri*

Cümlesi: *Allah Allah*

Oğlu: *Allah'ımı da vatanımı da severim ve seve seve ölürüm "giderler"*

Kadın: *oğlum, oğlum...*

Mağribi: *Ey taştan katı olan yürek sen hala oğlunu düşünüyorsun ne duruyorsun hiç olmazsa biz de yaralı kardeşlerimize yardım ederiz. "Birden kılıcı alıp hey Allah'im sen kuvvet ihsan eyle düşman alçağını perişan ve berbad eyle yarabbi. Silah sesleri devam eder iki dakika sonra ağır ağır perde kapanır."*

Üçüncü perdede düşman gemilerinin batırıldığına dair devran eden söylentilerle Osmanlı ordusunun başarısı vurgulanmak istenir. Öte yandan Trablusgarp'ta yaşayan yerli halkın desteğinin de olduğu seyircilere yansıtılmak istenir. Bu düşünceden hareketle de Arap-Berberi yerli unsurlarından olan Magribi kadının elinde sus testisiyle ordugaha gelip yardım etme isteğini konu edinir. Savaştan korkmayan Magribi kadının vatan sevgisi ve şuuru işlenir. Kadın atalarının "Kartaca, Endülüs, Tarık Bin Ziyad ve Turegler" olduğunu vurgulayarak düşmandan korkmadığını ve Osmanlı ordusunun yanında olduğunu dile getirir. M. Sezai, Osmanlı ordusunun yanında yer alan yerli halkı unutmamaya Arap- Osmanlı ordusunun ittifakını, birliğini piyesinde vurgulamıştır. Bir diğer yandan da orduya düşmandan korkup sığınan bir küçük çocuk ve annesi arasında geçen konuşmaya yer verilir. Küçük çocuk, vatanını korumak uğruna cepheye gitmek ister. Bu küçük çocuk, şehit olmak arzusuyla yanıp tutuşan bir genç gibi karakterize edilir. Yazar büyük küçük, yaşlı çocuk demeden herkesin canı pahasına da olsa vatanını savunmaya hazır olduğunu bir kez daha vurgular.

Tiyatronun son perdesinde ise yer alan Şeyh, Fethi Bey, Kumandan, Cami Bey karakterlerinin konuşmasına yer verilmektedir.

DÖRDÜNCÜ PERDE (Sezai, 1327; s. 27-31)

Perde küşade olduğunda: tabyalardan bir saat mesafede çadırlar olduğu halde Kumandan Fethi Beğ Cami Beğ birkaç zabıt urban şeyhleri müzakere etmekte olduğu görünüyor.

-Birinci Meclis-

Şeyh Kumandan Fethi Beğ Cami Beğ

Şeyh: *Efendim hücum etmek için ne yolda tedbir ediyorsunuz?*

Kumandan: *Bu gece saat beşte umumi bir hücum yapmak için bazı tedbirler ittihazanedeyim.*

Cami Beğ: *Düşman sağ tarafa meyletmektedir.*

Fethi Beğ: Zanneder isem mevcut pek azdır.

Cami Beğ: Bizim mevcudumuz ne kadardır?

Kumandan: Düşmana karşı kafiye eder.

Şeyh: Bir iki saat kadar Şeyh Nusret refakatinde bin iki yüz kişi hemen bize iltihak etmek üzeredir.

Cami Beğ: O halde bu gece baskında mutlaka muvaffakiyet hasıl olacaktır.

Kumandan: Yüzde yüz muvaffakiyet olur.

Şeyh: Efendiler bizim her birimiz düşmanın gözüne min tarafillah beş görünmekteyiz.

Hacı Beğ: Zanneder isem düşman Bingazi'de çok telefat vermiş

Kumandan: Evet Derne'de büyük muzafferiyet var

Cami Beğ: Dün gece Derne'ye muhasır eden düşmana pek çok telafat verdirerek istirdad etmişler.

Fethi Beğ: Oradan gelen bir sağı dün gece tamamen Derne'ye gayet parlak bir surette geriye alındığını ve düşmanları denize döktüklerini söylüyor.

Kumandan: İnşallah cenab-ı hakkın inayetiyle Osmanlı kardeşlerimizin gayretiyle biz de bu gece şehri zabta muvaffak oluruz.

Cümlesi: İnşallah inşallah

Kumandan: "Zabıta hitaben" ...

Zabit: Baş üstüne efendim

Kumandan: bu akşam edeceğimiz hareket hakkında bazı tafsilat vereceğim.

Cami Beğ: pek ala olur pek ala olur "boru çalınır asker toplanmaya başlar"

Kumandan: Ey kardeşlerim bu akşam düşmana umumi bir hücum yapacağız. Bakınız şimdi yokdur sizden beklediğim hidmetin ümid ettiğimizizin... olarak çalıştığınızı ve düşmanın kurşun ve küllerine karşı göğsünüzü açıp koştüğünüzü gördüm. Allah sizin gibi mert evladları vatana bağışlasın bu akşamki edeceğimiz hücumda metanetinizi muhafaza edib düşmanın ka'lamıza diktiği o bayrağını yarın sabah inşallah Osmanlı sancağıyla... olmuş göreceğiz. Haydi kardeşlerim hazır olunuz gideceğiz. Tarihimize şanlı bir bayrak bırakmaya gideceğiz. Cenab-ı hakk cümlenize muvaffakiyet ihsan buyursun.

Cami Beğ: Kardeşlerim vatan ve millet uğrunda şehid olmak bin yıl yaşamaktan daha evladır. Ecdadımızın ervahları ve kemikleri bize doğru bakarak "bizi bu alçakların ayakları altında çiğnetmeyiniz geliniz bizi bu köpeklerin ayakları altından kurtarınız" diye feryad ediyorlar. Gidelim yavrularım gidelim de ecdadımızın kemiklerini kurtaralım.

Kumandan: Arş ileri yaşasın Osmanlılar cümlesi gittiler

Tablo Kalkar

Arkası: Trablus'ta Seyyid El Mısiri tabyasında üstünde İtalya bayrağı dikmiş birkaç İtalyan kendi kendilerine etrafı tarassut etmekte olduğu görünür. Bu ara hepsi birbirine karışır. Silah sesleri işitiliyor. Etrafa koşuşmaya kumandan önde Cami Beğ ve zabitanlar şeyhler askerler Arablar gelmeye başlarlar. Muharebe devam eder.

Askerler şeyhleri Arablar "Allah Allah Allah Allah" Cesur kumandan elinde Osmanlı bayrağı olduğu halde gelerek İtalya bayrağını kaldırıp yerine Osmanlı bayrağını diker.

Kumandan: *Ey aziz kardeşler işte Osmanlıların şecet-ı fealiyeti bu mukaddes bayrağımızla ilan oldu Hamd olsun cenab-ı hakkın inayetiyle ve sizlerin gayretinizle Sultaniye Ka'lasını zapt ettiniz. Geliniz mukaddes Osmanlı sancağımızın etrafına toplanınız. Tarihimize yaldızla yazılacak bir yaprak ilave ettiniz. Allah cümlemenizi vatana, millete bağışlasın. Yaşasın Osmanlı ve Urbanlar yaşasın kahraman askerler.*

Cümlesi "yaşasın, askerlerimiz mâh-tâblar yanar"

Son perdede ise Trablusgarp ve savaşın yaşandığı diğer şehirlerde İtalyanlara karşı direnişin, savunmanın genel durumu hakkında bilgi verilir. Osmanlı ordusunun düşmana gece baskını yapması konu edinir. Aynı zamanda bölgenin ileri gelen şeyh ailelerinin de desteği olacağı vurgulanmaktadır. İtalya'nın, Trablusgarp'ta yaşayan şeyh ailelerini kendi tarafına çekmek için yaptığı faaliyetlere rağmen şeyhler ve beraberindekilerin Osmanlı yanında olduğu hatırlatılmak istenmektedir. Mücahitlerin İtalyan askerlerini denize döktüğünü ve gece baskınlarında İtalyan tabyalarını ele geçirilmesi sonucu Osmanlı bayrağının kalelere dikilmesi gibi sahneler canlandırılarak zafer duygusunun yaşatıldığı görülmektedir. Böylelikle halkın da duygu ve motivasyonlarını diri tutulmaya çalışıldığı ifade edilebilir.

"Kardeşlerim vatan ve millet uğrunda şehid olmak bin yıl yaşamaktan daha evladır. Ecdadımızın ervahları ve kemikleri bize doğru bakarak "bizi bu alçakların ayakları altında çiğnetmeyiniz geliniz bizi bu köpeklerin ayakları altından kurtarınız" diye feryad ediyorlar. Gidelim yavrularım gidelim de ecdadımızın kemiklerini kurtaralım."

Nidalarıyla yine cihat ve şehitlik duygularının doruklara çıkarılmak istendiği ve bu duyguların propagandası yapıldığı görülmektedir. Piyes, Osmanlı ordusunun İtalya'yı mağlup etmesiyle ve "Yaşasın Osmanlı ve Urbanlar yaşasın kahraman askerler" nidalarıyla bitirilir.

M. Sezai'nin tiyatrosu genel olarak değerlendirilecek olursa Osmanlı ordusunun büyüklüğünden, geçmişte zaferle sonuçlanan savaşlardan ve seferlerden esinlenerek atalarının zaferleri ve cihad duygusu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda yerli halkın yani Urbanların Osmanlı yanında olması, İslam dünyasının Osmanlı yanında olması, büyük küçük demeden her kesimden her yaştan ve cinsiyetten insanların cepheye gitmekte, savaşmakta gönüllü olduklarının propagandası yapılmaktadır. Milli ve dini duyguların harekete geçirildiği ve bu duyguları kullanarak Osmanlı halkı üzerinde tesir bırakılmak istendiği görülmektedir. Vatanseverlik dozajının yüksek olduğu söylemlerin benimsendiği görülmektedir. Kaleme alınan piyeste büyük çoğunlukla yaşanan olayların doğrudan piyes olarak kurgulanıp anlatıldığı görülmektedir. Kahramanların gerçek hayattan esinlenerek var edildiği ve canlandırdıkları rolü yansıttıkları görülmektedir. Örneğin, Hasune Paşa, Trablusgarp Savaşı'nda İtalya'nın yanında yer almıştır. Ya da gönüllü olarak cepheye giden genç subayların türlü zorluklardan geçerek bölgeye geçmesi reel hayatta yaşanan olaylar arasındadır. Bir başka gerçeği yansıtan durum ise yerli halk ve Osmanlı askerlerinin birlikte hareket etmesidir. Yerli Arap ve Türklerin ittifakı anlatılmıştır. Ancak son perdede yer alan Osmanlı zaferi ve İtalyan askerlerinin mağlubiyetinin anlatıldığı son kısımda tarihi hakikat değil de arzulanan sonun yazıldığı görülmektedir.

Sonuç

20. yüzyılda Tiyatronun hem eğlendirici yönünün olması hem de okuma yazma bilip bilmediğine bakılmaksızın özellikle okur-yazarlık oranı düşük olan toplumlarda geniş halk kesimlerine ulaşabilmesi sayesinde önemli ve etkili sonuçlar doğuran güçlü bir iletişim aracı olduğunu söyleyebiliriz. İncelenen tiyatro eserinde, kurgusal ve eğlenceli tiyatro çalışmalarının

aksine savaşları konu edinen tiyatro çalışmalarının gerçek hayattan, kişilerden ve yaşanmışlıklardan etkilenerek sahnelendiği görülmektedir. Bu tarz tiyatrolarda amaç eğlenmek değil halkı bilgilendirmek olduğu gibi belli bir konu üzerinde mesaj vermeyi hedeflemiştir. Tıpkı M. Sezai'nin Cihad-ı Mukaddes Yahud Trablusgarp'ta Osmanlı- İtalya Cengi adlı piyesinde olduğu gibi. M. Sezai, karakterleri gerçek hayatta var olan kişilerden oluşturmuştur. Kısa bir süre önce yaşanmış olan olayın sahnelenerek geniş kitlelere aktarılması hedeflenmiştir. Böylece halka Trablusgarp Savaşı hakkında bilgiler verilmektedir. Ayrıca yine kahramanlık, vatan sevgisi, cihad çağrısı, cephede Türk- Arap ittifakı gibi konular işlenerek milli duygular ön plana çıkartılmıştır.

Kaynakça

BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO.) 3811/285770.

BOA, Dahiliye Evrak Odası Kalemi (DH. EUM.VRK), 2/35.

BOA., Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH. MUI), 140/1.

BOA., Dahiliye Hukuk (DH.H...,) 37/7.

ağın, ř. (2010). II. Meşrutiyet Döneminde İzmir'de çıkmış Olan Mizah Gazeteleri - Edeph Yahu-, *Türklük Bilim Araştırmaları Dergisi*, sayı 28, s. 117-144.

Güneş, G. (2005). II. Meşrutiyet'te İzmir'de Tiyatro Yaşamı, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, sayı 18, s. 151-170.

Ulucutsoy, H. (2020). *Cihattan İttihatçı Propagandaya: Osmanlı Savaşlarında Propaganda ve Edebiyat (1828-1912)*, İstanbul: Libra Yayınevi.

Karaburgu, O. (2025). Hürriyetin Sancılı ocuğu: II. Meşrutiyet Dönemi Türk Tiyatrosu, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, cilt 13, sayı 43, s. 443-455.

Sezai, M. (1327/1911-1912). *Cihad-ı Mukaddes yahut Trablusgarp'ta Osmanlı-İtalya Cengi*, İzmir: Keşişyan Matbaası.

şengül, A. (2009). Türk Tiyatrosunda Tarih, *Turkish Studies*, cilt 4, 1931- 1987.

Tre, E. (2009). Türk Tiyatrosunun Kaynakları, *Turkish Studies*, cilt 4, 2181- 2348.